

I. ČESKÁ DRUŽINA.

Česká Družina je základem, z něhož vyrostl 1. střelecký pluk "Jana Husi". Dějiny 1. pluku jsou pokračováním dějin České Družiny. Existuje tedy 1. pluk již od r. 1914 svým prvním bataillonem, t. j. původní Českou Družinou, která 1. ledna 1916 (data označená zkratkou st. st = starého stylu, jsou počítána dle ruského Julianského kalendáře) byla přejmenována na 1. československý střelecký pluk.

Bývalý příslušník České Družiny, nyní podplukovník Klecanda, píše o začátcích a životě této naší nejstarší vojenské části následovně (Čs. Voják č. 27 - 28):

"Již třetího dne po vypuknutí války, 22. července 1914 (starého stylu kalendáře), podali zástupcové moskevského "Českého komitétu" ruskému ministru vojenství návrh české legie a 24. července 1914 petrohradský "Český spolek" jednomyslně přijal návrh na utvoření zvláštního českého oddílu v ruské armádě. Dne 6. srpna 1914 ruská vojenská rada schválila zřízení "České Družiny", která se měla formovati v Kyjevě. Jediný český list tehdy v Rusku vycházející, Švihovského "Čechoslovan" v Kyjevě, psal podrobně o této akci, a v ruských novinách uvěřejňována prohlášení a výzvy jednotlivých organizací ke vstupu do vojska. V ruském tisku objevovalo se mnoho sensačních zpráv o Husitském vojsku atd., leč zprávy ty brzo umlkly, jelikož vlašná část ruské žurnalistiky byla pod vlivem nepřátelské nám orientace. Na př. "Ruské Slovo" v Moskvě svému nejlepšímu válečnému korespondentovi Lembičovi do r. 1917 soustavně neuvěřejňovalo četné jeho telegramy o Češích.

Leč tato nevšimavost i jiné překážky neutlumily nadšení československých krajanů, a bylo přikročeno k organizaci Družiny. Proto vysláni byli českými komitétu z Kyjeva a z Moskvy emisari po celém Rusku; zakypěla práce, jež korunována byla úspěchem."

O duchu, v jakém se Družina rodila, píše nynější velitel 1. pluku podpluk. Kutlvašr ve své vzpomínce, uveřejněné v Almanachu pluku, věnovaném v Irkutsku poselstvu z vlasti. Tato vroucí vzpomínka jednoho z prvých bojovníků za Svobodu, líčí dějinné okamžiky takto:

"Čechům v cizině, speciálně v Rusku, před vypuknutím války v r. 1914 bylo jasno, že poměry doma dlouho se udržeti nemohou. Mluvílo se o revoluci v Čechách, vlastně očekávali jsme ji, nechť ke všemu rakouskému projevovala se na každém kroku. Ačkoliv bylo podobno pravdě, že sarajevský atentát je pouhým počátkem, přec jen vyhláška o mobilisaci v Kyjevě značně nás vzrušila. Většina nás byla rakouskými poddanými a ruské úřady nedělaly naprosto rozdílu. Češi plnili věznic s Maďary a Němci. Vypovědění vojny Německem Rusku bylo známo v neděli 20. července 1914 st. st. Několik dní po tom následovalo vyhlášení vojny Rakouskem. Rakouský konsulát v době napětí projevil neobyčejnou čilost, aby vynutil plnění rakouských povinností, ovšem jeho vyzvání o povolání do zbraně a odjezdu z Ruska nikdo neposlechl, a již

tenkrát začalo se proslýchati, že neuposlechnuvších bylo tisíce, snad i desetitisíce. Odřeknutí nebylo snad organisováno, nýbrž byl to pouze přirozený pud každého jednotlivce, který nutil ukončit poměr s nenáviděnými. Většina jich byla internována, vsazena do věznic a vysílána dokonce i na Sibiř. U Rusů bylo nadšení a zápal pro boj hlavně s Rakouskem. Byly nekonečné manifestace tisícových zástupů, které s obrazem cara a za zpěvu "Bože carja chrani" procházely ulicemi a demonstrovaly proti nepřátelským konsulátům a poddaným. Zvláštní bylo, že zuřivé útoky mířily vždy proti rakouskému konsulátu, nikdy proti německému.

Češi a Slováci stáli jen jako diváci, avšak instinkt jednotlivců vedl je již do organisací, které si předsevzaly původně pomáhati uvězněným a internovaným. Ústní podání mluvilo, že v Moskvě a v Petrohradě zřízena byla "Česká legie" z dobrovolců v ruské armádě. (Poukazuji na to, že dříve než vznikla "Družina", pomýšlelo a mluvilo se o "Legii". Tedy poslední náš název ve vlasti vyskytoval se již tenkrát.) Ovšem to byly jenom předpoklady nebo plány malých složek českých kolonií.

Avšak již 27. července v Kyjevě byla manifestační schůze v sále "Kupečeskogo sobranija". Svolal ji "Český komitét" a sešlo se na 3000 lidí z Kyjeva a okolí, dokonce až i z Volyňské gubernie. Vystoupilo několik řečníků, jako Jindříšek, Zeman a jiní; výsledkem manifestace byla bouřlivá demonstrace protirakouská, provolání hanby císaři Františku Josefovi I. a počátek válečného poměru k Rakousku . . . Totéž dalo se v Moskvě a v Petrohradě, a výsledek se v brzkou ukázal: Čechům a Slovákům dány úlevy a příkazem byli postaveni na roveň spojeneckým poddaným.

"Český komitét" existoval dále s názvem "Českij komitet dlja uspomoščestvovanija žertvám vojny", začaly proskakovati určitější zprávy z Petrohradu, Moskvy o vyjednávání s ruskou vládou o zřízení samostatné české dobrovolcké jednotky bojové. Na 10. srpna byla v kyjevské Sokolovně svolána schůze Čechů, na níž referoval p. Rajman z Petrohradu o zdárném pro nás výsledku vyjednávání s ruskou vládou a o souhlase ku formování vojenského oddílu. Schůze měla nadšený průběh a po ní přihlašovali se dobrovolníci. Všichni ti, kteří na první výzvu vystoupili, byli nadšeně zdraveni a líbáni. Zapsalo se asi 40 dobrovolníků různého věku a povolání. Všichni, kdo zůstali stranou, slibovali podporu a práci v týlu v jejich prospěch. Bylo řečeno, že během 3 neděl začne se formovati Družina.

Drobná práce pokračovala a ve svátek dne 15. srpna svolána druhá schůze, na níž vystoupil p. Tuček z Moskvy. Jeho referát a ohnivá řeč měla veliký úspěch, takže svým proslovem nadchnul přítomné, že se přihlásilo nových 100 dobrovolníků. Mluvili i již zapsaní dobrovolníci s nadšením a touhou co nejdříve se pomstíti Rakousku. Všichni řečníci tušili, že boj, který na ně čeká, bude těžký a krvavý a ne pouhým slavnostním pochodem do Prahy.

Tenkrát nemohlo býti žádné pochybnosti, že naše "Družina", kterýžto název se již uplatnil, bude vojskem bratrským, dobré vůle, nadšení, pevného

presvědčení a touhy zemřít za své ideály a splnění své národní povinnosti.

Asi 17. srpna konal se odvod. S tlukoucím srdcem podcházeli dobrovolníci a s obavou, aby nebyli odmítnuti. Jaká radost následovala po "goden" (schopen) neb "nu ládno" (nu dobře) našeho prvního lékaře! Odvedenci s hrdotí připínali si na kabát červeno-bílou růžičku, znak přiznaného již dobrovolce. Jaké zklamání a zármutek způsobilo odmítnutí lékaře bylo pozorovati na těch, kteří tělesně byli slabší než jejich dobrá vůle. Avšak prosbami, ba dokonce i slzami obměkčili lékaře, že u mnohých své odmítnutí odvolal, vždy však s poznámkou "na vlastní zodpovědnost", čímž ovšem nikoho nezastrašil.

Ihned potom následovala krásná doba "Družiny". S nedočkavostí a vítězoslávou měnili dobrovolci občanský oděv za nemotorné boty kazonní (erární), blůzy největších čísel byly tenkrát nejkrásnějším hávem, červenobílé stuhy okolo celé čepice byly nám čímsi svatým. Ruští náčelníci, přidělení k nám, za každý sebe menší projev přízně k naší věci, byli zbožňováni.

S napětím pozorovány válečné události, každý krok Rusů ku předu znamenal nové naděje. Věřili jsme v mohutnost a neodolatelnost ruské armády a počítali jsme, že do Vánoc budeme doma. Ovšem to byly jen sny, v duchu však každý cítil, že tak rychlé ukončení není možné. Mluvili jsme o "Českém království" s Romanovskou dynastií, s uspokojením vítali jsme manifest Nikolaja Nikolajeviče o malých slovanských národech, věřili jsme caru, Slovanstvu a ruskému národu, od něhož jsme čekali svobodu.

Každou novou vojenskou zprávu vítali jsme s nadšením a chvěli se obavou a nedočkavostí. Obavou, abychom nebyli slabými, a nedočkavostí, abychom neopozdili se v boji, abychom odplatili těm, kteří již s mlékem matčiným byli námi nenáviděni. Však nikdo tenkrát ani zdaleka nemohl tušit, jak trnitá cesta nás čeká, kolik radostí, utrpení, bolu a zklamání souzeno prožítí a jakých výsledků docílíme.

Oběti těch, kteří padli na pětileté dráze vojny byly výhonky a poupaty, ze kterých vykvetl nám čarokrásný květ - svoboda a samostatnost."

"Již v druhé polovině srpna 1914 do Kyjeva - pokračuje historická stať podpl. Klecandy - do uprázdněných místností starého Michajlovského monastýru začaly se sjížděti hloučky dobrovolců ze všech končin Ruska.

Vojenské formování "České družiny" svěřeno veliteli vojsk Kyjevského vojenského okruhu, jenž naznačil kádr ruských důstojníků i poddůstojníků a velitelem Družiny jmenoval podplukovníka Lotockého, bývalého velitele disciplinárního praporu. První hlouček dobrovolců přijel do Kyjeva 19. srpna z Petrohradu, po dvou dnech přijeli z Moskvy, brzy potom sebrali se dobrovolci kyjevští. Dne 1. září 1914 byli v Kyjevě již i dobrovolci z Volyně, Varšavy, Oděsy, Charkova, Rostova na Donu a Kavkazu. Z nich všech sformovány byly první tři pěší roty.

První rota byla sestavena hlavně z dobrovolců petrohradských, moskevských a částečně oděských i kavkazských. Velitelem jejím jmenován štáb. kapitán D. N. Zembalevskij, typický Malorus, dobrosrdečný aktivní ruský důstojník, jenž

všeobecně byl nazýván "naš papáša".

Druhá rota utvořena hlavně z dobrovolců kyjevských a charkovských. Velitelem byl poručík Pavlov, jehož líčí plukovník Švec, že to byl "člověk na pohled zamračený a přísný, ale čím dále, tím více sympatický". (Denník pluk. Ševce, I. díl.)

Do třetí rotě zařazeni hlavně dobrovolci z Volyně, Varšavy a Rostova na Donu. Velitelem naznačen poručík Ivšin, kozák, účastník japonsko-ruské války, jehož dosti široké teoretické vojenské znalosti trpěly jeho pohodlností, kterou oddůvodňoval svým názorem na válku: "Vojna je velký švindl."

Dobrovolci se však sjížděli jednotlivě i menšími skupinami ještě dále, a z nich utvořena rota čtvrtá, jež byla doplněna vydělenými částmi hotových již tří rot. Čtvrté rotě velel z počátku poručík Nachtman, po krátké době zaměněný poručíkem Licinským, mladíkem neustálené ještě povahy, sklonným k lehkomyšlnosti.

Jak patrně, velitelé rot byli Rusové; pouze několik mladších důstojníků bylo Čechů, přejmenovaných bývalých záložních důstojníků rakousko-uherských. Kádr poddůstojnický byl z větší části vzat z disciplinárního praporu a jen částečně byl doplněn Čechy.

Samozřejmě tito důstojníci i poddůstojníci Rusové těžce chápali naši náladu - proto docházelo k častým konfliktům mezi dobrovolci i velením. Tu ujali se iniciativy jednotlivci z řad Čechů, většinou vůdcové dobrovolníků z jednotlivých měst a těch několik (7) Sokolů, učitelů tělocviku, vyslaných před válkou do Ruska, kteří správně pochopili svůj úkol na Rusi hned již na počátku vojny.

Slováků bylo v Družině 7, pak 1 Chorvat, 3 Černohorci a několik dobrovolců Rusů. Vzájemný poměr mužstva i k důstojníkům měl býti sokolský, bratrský.

V rotách, jež pomalu se doplňovaly, začalo se cvičiti dle ruského cvičebního řádu. Cvičovalo se na Vladimírské Horce, s chutí, zpočátku v civilním obleku. Odznakem dobrovolníků Družiny byla bíločervená stuha na čepici. Čety českých vojínů, jdoucí se zpěvem po kyjevských ulicích bývaly často předmětem obdivu.

Dne 24. září 1914 byl odevzdán Družině moskevskými Čechy nádherný prapor, který přivezl nově jmenovaný velitel Družiny podplukovník Sazontovič. Třeba Sazontovič pěkně působil svým zevnějškem, nebyla jeho volba nejšťastnější. Byl to "heroj moskevských salonů" (Paměti starodružinníka Jarolímka v časopise "Sibiřská Zálaha" prvního záložního pluku), ale člověk zbabělý a při tom velmi sprostý. (Denník plukovníka Švece, díl I.) Přivezený jím prapor byl v barvách českých; na jedné straně ruská trikolora, na druhé uprostřed svatováclavská koruna. Později tato strana praporu doplněna byla znaky Čech, Moravy, Slezska i Slovenska umístěnými v rozích. Na žerdi upevněn byl ruský orel.

Dne 28. září 1914 st. st. konána byla v Kyjevě nezvyklá slavnost. Byl podzimní den sv. Václava, kdy Družina v plném počtu se seřadila na starobylém

Sofijském náměstí před chrámem sv. Sofie. Slavnosti byli přítomni hodnostáři vojenští, starosta města Kyjeva, člen dumy V. A. Maklakov, náčelník štábu kyjevského vojenského okruhu gen. Chodorovič, ruský generál ve výslužbě Červinka, zástupci českých spolků a spousty obecnstva. Po vykonání pravoslavných církevních obřadů odevzdán byl prapor veliteli Družiny, jenž jej svěřil praporečnicku. (Praporečník České Družiny Jaroslav Hejduk, synovec básníka Adolfa Hejduka, byl stařec idealistického, slavjanofilského smýšlení. Zemřel náhle na Kavkaze r. 1918 při agitační cestě, kterou podnikl na vlastní vrub, pro vstup do československých oddílů armády Denikinovy.) Pak vykonána přísaha na evangelium a prapor líbán.

"To byl nezapomenutelný okamžik", píše očevidec a účastník slavnosti. "My z Rakouska jsme nebyli zvyklí spatřovati v praporu nějaký zvláštní symbol, ale teď se prsa dmula, srdce bušilo a najednou jsi cítil v očích vláhu. Obřad byl vykonáván dle ruského ritu, každý musel napřed políbiti evangelium a potom prapor. Evangelium, bylo vidět, políbil každý jen tak ve vzduchu, ale prapor každý popad, v pěsti sevřel a přitiskl k ústům, jakoby už v ruce držel splnění svých nejnávratnějších snů. Kus látky je to, dvě barvy, ale co ty dvě barvy hovoří člověku, který za jejich čest jde položit svůj život!" (Vzpomínky bra Jarolímka. "Sibiřská Zálaha", číslo 1.)

Po přísaze promluvil Dr. Vondrák (rusky a česky) a podplukovník Sazontovič; slavnost zakončena obvyklým slavnostním pochodem před velitelem a hosty, načež družinníci za nadšeného obdivu obecnstva a s písní na rtech odcházeli s hudbou do kasáren.

V Kyjevě plynul život družinníků celkem příjemně. Každý měl ještě něco peněz z domova a mohl si přilepšiti. V hospodářství Družiny, totiž hned na počátku byly nepořádky vinou štáb. kapitána Pluto, jenž přeložen byl k Družině z disciplinárního praporu.

Každodenní cvičení se střídalo se zábavami, až konečně přiblížil se okamžik, kdy Družina vytáhla na frontu za nadšeného provolávání "Na zdar!" čteného českého i ruského obecnstva.

To bylo 9. října st. st. 1914. Družina jela přes Berdičev a přes poločeské volyňské městečko Zdolbunov, kde byla přivítána místními Čechy, na Cholm, kde se měla představit generálu Ivanovu. Z Cholmu se však obrátila k Radzivilovu, odkudž šla již pěšky k rakouské hranici, kterou dobrovolci přešli u Brodu dne 14. října st. st., plni nadšení, za zpěvu populární vojenské písničky: "A já více přes hranice mašírovat nebudu." Na hranici sňaty s čapek bíločervené stuhy. "Nikdy nás tehdy nenapadlo" praví plukovník Švec (Denník díl I.), "že by mohla ještě přijít doba, kdy přes ty hranice budeme ještě utíkat." Vždyť právě v těchto dnech odehrávala se generální srážka na řece Sanu, po které desorganisovaná rakouská armáda prchala ve zmatku do Karpat, do Uher a ku Krakovu.

Z Brodu šla Družina přes vesnici Čechy, Krasno a Kurovice do Lvova, aby očekávala dalších rozkazů. Ve Lvově konal generální gubernator Haliče hrabě

Bobrinský v carský den 21. října 1914 slavnostní přehlídku I. roty Družiny. Dne 23. října st. st. odjela Družina ze Lvova přes Ravu Ruskou do Jaroslavi, kde 26. října byla přehlížena populárním hrdinou z balkánské války generálem Radko Dmitrijevem. Odtud vypravilo se také několik posílů přes nepřátelské posice do vlasti, aby tam oznámili existenci České Družiny. Z Jaroslavi odešla Družina do městečka Lancutu, odkudž nastává vlastně již období válečné činnosti jejich dobrovolníků.

Štáb III. ruské armády, sestávající z význačných osobností, jako Radka Dmitrijeva, Duchonina, Diterichse a j., správně ocenil Českou Družinu; Družina byla přidělena k oboru gener. ubytovatele, aby vykonávala službu výzvědnou.

Z Lancutu odešla 1. rota k 44. pěší divisi, s kterou se setkala v Sedziszowě; v jejím čele pokračovala v pronásledování Rakušanů ustupujících z Tarnova. 2. rota odešla k XII. armádnímu sboru, 3. rota teprve z Tarnova od štábu Družiny, 12. listopadu, a to: 2. a 3. četa k 5. pěší divisi, 1. a 4. četa k 42. divisi. Konečně odešla i 4. rota k 11. divisi. K prvním srážkám s Rakušany došlo 6. listopadu st. st. u stanice Niedzieliska a Borženčju (sz. Tarnova)."

V soustředěné historii Družiny, jak ji napsal podpl. Klecanda, a již my zde v plném znění otiskujeme, není ovšem možno zaznamenati veškerou činnost jednotlivých rot. Ba, není ji možno ani obsáhnouti v naší Pamětní knize, neboť tato činnost v celku i jednotlivostech vyžadovala by vlastních rozsáhlých dějin.

Jako příklad její bohatosti uvádíme historii první roty za rok 1914, vlastně za pouhé tři měsíce:

Cestu z Kyjeva na frontu vykonala 1. rota s druhými rotami České Družiny. 9. října r. 1914 vyjela z Kyjeva, 14. přestoupila na pochodu z Radzivilova do Brodů hranice haličské, čtyřmi únavnými pochody dorazila do Lvova, odkud drahou se dostala do Jaroslavi. Po vřelém přijetí Družinníků gen. Radkem Dmitrijevem, velitelem 3. armády, rota byla přidělena ku štábu 44. pěší divise, nacházející se v městečku Sedziszowě. Cesta vedoucí přes Řešov trvala 5 dní; v Lancutu rozešla se rota se štábem Družiny po "tklivém" rozloučení s pluk. Sazontovičem. Kromě rotného velitele byli v rotě tehdy ještě 3 důstojníci: podp. Čeček, podp. Petřík a podp. Jakušev (Rus). Dobrovolci byli většinou z Moskvy, mezi nimi několik Jihoslovanů. Poddůstojníci byli Rusové. V Sedziszowě rotu pozdravil velitel divise gen. maj. Dobronin, v němž rozvědčící záhy poznali znamenitého člověka i vůdce, milovaného svými vojáky.

První dny rota šla v čele kolony hlavních sil divise za nepřítelem, který snažil se odpoutati. Jaké požadavky byly kladeny hned z počátku na vytrvalost a svěžest Družinníků, o tom svědčí délky pochodů i zvláštní úlohy vykonávané jimi tehdy, kdy ostatní části oddychaly. Tak 1. listopadu jdou od 8. hodiny ranní do půlnoci a potom jim přikázáno vysunouti se přes 2 versty před přední hlídky a slídit za nepřítelem, v 7 hodin ráno opět dále; šli až do 8. hodiny večerní a na noc vystavovali zástavu. 3. listopadu ve 3 hodiny ráno vyšli na rozvědku ze vsi Machova přes Tarnov k dědině Biala a vyšetřili, že nepřítel ustoupil za řeku Dunajec. Několik dobrovolců přepravilo se na chatrném prámu na druhý břeh a

vystavilo zde stráž, rota obsadila západní okraj vsi Biala a vyčkala tam příchodu hlavních sil. Za úspěšně splněnou úlohu dostalo se jí díky velitele divise. 5. listopadu postupuje opět dále v čele kolony až do města Radlova, odkud vysílá dvě partie rozvědčíků. První, 26 lidí vedených podp. Petříkem, zjistila, že rayon Ruda-Medzelisko-Podrylov je obsazen jízdou a ve vesnici Ščurovo je umístěna nepřátelská artilerie. Skupina tato byla napadena nepřítelem. Prvými oběťmi byli: ubiti Vosický Václav, Řehák Ant. a Černohorec Džuro Nikolič a pohřešováni Ptáček Alexandr, Datel Josef a Galíček August; ranění 4 dobrovolci. Skupina podp. Čěčka, čítající 28 lidí, atakována četou husarů, leč odrazila zdařile útok ohněm a obrátila na útěk jezdce zůstavší na živu. Napadení obou rozvědek bylo předebráno velikých bojů zastavivších se Rakušanů s celou divisí. 7. listopadu šla rota opět v čele divise k Pitborovu a 8. listopadu večer obsadila výšinu 194. Zde zadržela protivníka snažícího se prorvati frontu od vsi Russie. 9. listopadu ráno další pochod směrem na Kyjany; po dobu boje trvajících až do 10. listopadu ráno tvořila rota plukovní zálohu. Nepřítel ruskému náporu ustoupil a večer slídili naši rozvědčíci v rayoně Filipovic i Košic, kde skupině podp. Petříka podařilo se zpozorovati baterii, chystající se vyjeti na frontu. Dána ihned zpráva naší artilerii, která přinutila nepřátelská děla zmizeti. Při tom dostala se rozvědka do přestřelky s nepřátelským řetězem v síle roty, jejíž obštělem s křídla donutila zalehnouti a vytrvati až do příchodu roty Kameneckého pluku. 11. listopadu obsazena celou rotou ves Kačkovice, odkudž další rozvědka pod vedením podp. Čěčka vyjasňuje přesně rozložení, sílu i druhy vojsk protivníkových v okruhu vsí Lapšov, Košice i Jankovice. Naší artilerii ukázáno přesně, kde se nacházejí nepřátelské okopy. Z nich nepřítel záhy vybit. Partii podp. Čěčka sesílil zbytek roty a způsobil odstupující pěchotě svou palbou veliké ztráty. Den potom odešla rota na oddech, dorazila ku štábu Družiny do Tarnova 16. listopadu. Před městem potkal ji gen. Radko Dmitrijev a zastaviv svůj automobil, pozdravil ji a připjal Svatojirský kříž 4. stupně podd. Dembskému.

V kasárnách v Tarnově 3 dny rota odpočívala, potom odešla se štábem Družiny do města Bochně, konajíc úctyhodně dlouhé pochody. Z Bochni 23. listopadu vyslána rozvědka, vedená podp. Petříkem do Věličky a dále ku Krakovu, které se podařilo dostati se až na 14 verst od Krakova. 25. listopadu oddělila se rota opět, postupujíc v pravomoc štábu 44 p. divise. Po cestě k němu u vsi Muchova trpěla dělostřeleckým ohněm. Ranění 3 dobrovolci, z nichž záhy zemřeli Jedlička Vladimír a Hlasivec Ant. 26. listopadu dostihla sídla štábu, vsi Lipnica Gurna. Za boje trvajících po celý den 27. listopadu rota byla v záloze Baturinského pluku; večer vyslány jí 2 skupiny rozvědčíků od vsi Leščina směrem k Lapanovu, které zjistily hromadění sil nepřátelských na úseku divise a při svém pozorování byly ostřelovány artilerií. Následující 4 dny rota ustupuje s divisí k Tarnovu a 3. prosince přidělena byla ke Kameneckému pluku, aby vykonala výzvědnou službu. 4. prosince po poledni, přepravivši se beze ztrát pod silným dělostřeleckým ohněm přes řeku Bialu, rozestavuje se mezi

prapory Baturinského a Kameneckého pluku. Zde v noci našimi rozvědčíky vzati do zajetí 3 polští legionáři.

Po krátkém oddychu opět 10. prosince tři naše rozvědky přinášejí důležité zprávy o nepříteli z nočních výzvědů a 11. prosince vystupuje podp. Čeček s partii 20 lidí s úkolem proniknouti do města Tuchova, seznati možnost přepravy a sílu nepřitele. Při této rozvědce zajato v Tuchově energickými a vynalézavými rozvědčíky 115 Maďarů. Podp. Čeček za to navržen k vyznamenání řádem sv. Jiří 4. stupně a rotě poděkoval náčelník divise za výborné služby. Tím skončena práce roty v 1914 roce. Konec roku strávili Družinníci oddychajíce a cvičíce v Tarnově. 1. ledna 1915 začali střílet Rakušané do Tarnova 42 cm děly. Několik nábojů padlo i do rayonu roty. (Při tomto ústupu třetí armády ocitl se v nebezpečí i štáb Družiny v Tarnově . . .)

Práce druhých rot na frontě byly téhož druhu, jen jména jsou jiná, avšak obětavost i vytrvalost u všech jest stejná.

"4. prosince 1914 - pokračuje podpl. Klecanda - děžurný generál štábu III. armády rozkazem čís. 9502 uvědomil štáb Družiny o tom, že vrchní velitel na mnohé žádosti zástupců Čechů v Rusku, dovolil vstupovati do České Družiny vytvořené v Kyjevě též dobrovolníkům z řad zajatců. Již před Vánocemi 1914 okolo 300 právě zajatých Čechů přišlo v Tarnově ke štábu Družiny, kde pod vedením českých cvičitelů, většinou z řad Sokolů, byli připravováni ku doplnění prořídých rot. V první polovici ledna 1915 vykonalo okolo 250 z nich přísahu a byli rozděleni po rotách. V prvních měsících 1915 roty České Družiny horečně pracují v Karpatech a smělymi rozvědkami pomáhají ruskému vojsku krok za krokem probírat se za hřeben hor. 1. a 2. rota v rayoně Mezilaborče a Zborova v Saryšské stolici (nutno rozlišovati od Zborova v Haliči, proslaveného vítězstvím československé brigády) ocitla se na půdě našeho státu. 4 rota pracovala v téže době v rayoně Gorlice a 3. na Dunajci západně Tarnova.

Když 22. března Rusové dobyli Přemyšlu, zdál se býti osud Rakouska zpečetěn. Každý snil o triumfálním pochodu za rozbitou rakouskou armádou na Moravu a do Čech, každý viděl svou vlast již svobodnou a volnou. Nadšení dostoupilo vrcholu, když v rayoně Zborova na bardějovském směru v Karpatech první půlrotou 2. roty Č. D. zajat byl 28. pluk. Organisovanými rozvědkami vzaty 2 polní strážce a obvaziště 28. pluku s drem Greifem. Na základě dotazu zajatců sestaven plán útoku na posice 28. pluku, jenž propuštěným ze zajetí drem Greifem, jakož i českými letáky byl zpraven, že proti němu stojí Česká Družina. Nekrvavý útok na posice 28. pluku proveden v předvečer Velikonoc, 3. dubna 1915 st. st., a celý pluk (tři prapory) bez výstřelu, s nadšením a za zpěvu českých písní se vzdal . . .

Přišel však 1. květen nového data. Proryvem u Gorlice a Tarnova přinucuje Mackensen III. armádu ruskou opustiti Karpaty. Ruská vojska ustupují k východu a severovýchodu a s nimi i roty České Družiny.

V nejhorším postavení ocitla se 2. četa 2. roty a sokolská komanda. Této sokolské komandě, jež sformována byla v Tarnově počátkem r. 1915 pod

vedením št. kapitána Uspenského z nejlepších rozvědčků, podařilo se spolu s ostatními zachrániti se při katastrofě 48. divise v rayoně u Zborova, kde skoro celá 48. divise s generálem Kornilovem padla do zajetí.

Fronta se zastavila znovu na linii Sanu. Zatím co druhá rota ustupovala v rayoně za Duklou, na říčce Visloku, první operovala proti Sieňavě, čtvrtá proti Ležajsku a třetí u Niska a Rozvadova.

Tehdy podařilo se v několika místech přejíti v protinástup a docíleno několika vítězství, z nichž nejskvělejší bylo u Sieňavy (13.-26. května 1915), kde byla rozbita celá rakouská divise, skládající se většinou z českých pluků, zajaty skoro celý 36., 21. a 68. pluk; vítězství docíleno bylo jedině na základě rozvědek 1. roty.

V květnu 1915 vypověděla Itálie válku Rakousko-Uhersku a tak znovu sesílila naděje v srdcích družinníků.

Leč brzy na to padl Přemyšl opět Rakušanům do rukou a ruská vojska musela opustiti těžce dobytá, slovanskou krví zbrocená pole Haliče. Roty České Družiny, jež stále byly ve svazku III. armády, ustupovaly s českými vojsky k severu. Družinníci přešli Taniev, Vieprz a Bug, byli svědky hrůz spěšného ústupu vojsk i tragického útěku polských běženců, na cestu svítily jim ohnivé plameny vypalované Polsky, viděli velkolepé divadlo požáru Brestu, procházeli panenskými lesy Grodenské gubernie, Bělověžským pralesem a zapadlými běloruskými vesničkami. Po celou dobu strašného ústupu, nehledě na vysilující pochody, každou noc družinníci chodili na rozvědky, vyčkávali protivníka a poslední opouštěli jako arriergard posici jednu za druhou, až octli se v pověstných pinských močálech, kde se v září konečně posice zarazila."

Vhodnou ilustrací těchto těžkých dob jest činnost druhé roty v tomto období, jak jest vyličená v jejím denníku:

"Začátkem května, kdy německé korpusy u Gorlice prorvaly ruskou frontu a vrhly se v týl III. armádě Radka Dmitrijeva, počali jsme (t. j. 2. rota) rychle odstupovat.

Na druhý den nepřetržitého pochodu, kdy třeba bylo nám již oddechu, před Duklou nám velitel sdělil, že jsme Němci obkrouženi. Z týlu bylo slyšeti střelbu z německých automobilových děl, které rozbíjely naše odstupující obozná částí.

Mezi námi bylo rozhodnuto, že my, dobrovolci z rakouských vojáků, za každou cenu se prodereme ještě téže noci, ostatní dobrovolci s velitelem zůstanou u velitele divise, kteráž rozhodnutí pak bylo změněno: "společně v noci postupovati s ruskou jízdou, ruskými rozvědčíky a Čerkesy a uvolňovati cestu ruské armádě v zadu." A to se téže noci s napnutím všech sil podařilo.

Druhý den vysílení dosáhli jsme městečka Krošna. Druhá četa byla u 48. divise, která ustupovala poněkdu později, a jež byvši blíže Dukly obklíčena nepřítelem, svedla s ním tuhý boj; tam padl do zajetí generál Kornilov, ale naši dobrovolci, nasadivše veškeré síly, šťastně vyvázli.

V odstupu se velmi rychle pokračovalo a až za Sanem jsme se na několik dní zastavili. Naše postavení bylo v tomto čase ještě obtížnější. Dobré ruské vojsko,

z části pobité, z části zajaté, doplněno bylo ratníky (záložními vojíny), kteří nám na posici velmi ztěžovali práci. Často se nám stávalo, že snáze jsme se pohybovali pod rakousko-německými okopy, než mohli se vrátiti opět do okopů ruských, kde Rusové, nevyčkavše propustku (hesla), vítali nás palbou.

Druhá četa opět se spojila s námi u 49. divise, avšak ne na dlouho, protože na jakémsi lesním chutoru již za hranicemi Haliče opět byla přidělena k 48. divisi. Nastoupili jsme pochod za velikého parna a k štábu 48. divise, který stál as 18 až 20 verst od nás na chutoru Kozáků, dorazili jsme o 11. hodině noční za úplné tmy. Přišel nás přivítat nový velitel divise gen. Novicky, nástupce Kornilova, který po tmě k nám pronesl asi tuto řeč po krátkém vojenském pozdravu:

"Já vás nevižu molodci, no já čuvstviju, čto vy heroi, čto vy charoší soldati. Skolko u vás patron?" Po odpovědi našeho velitele dal příkaz, by se dostavili 3 kozáci jako průvodci, a nám, bychom se okamžitě rozdělili na tři party a odebrali se ke třem různým plukům divise na přední linie a vyšli ještě téže noci na rozvědku. My, ač velice unaveni, složili jsme svoje rance na kraji lesa a odebrali jsme se po svém naznačení. Moje představa o veliteli divise byla, že bude dělati větší nároky na naši práci, než činíval generál Kornilov. Po několika asi 4-5 dnech šli jsme obsadit s ruskými rozvědky okopy. - Divise odstupovala. Druhého dne našeho pobytu v okopech našemu veliteli bylo sděleno, že v našem týlu byly chyceny už dvě nepřátelské rozvědky - my vydrželi ještě do deseti hodin večer; pak teprve dán příkaz k odchodu, když již počaly rakouské části přecházeti v útok. Probírali jsme se lesy, kol hořících vesnic a ráno dostihli jsme folvarku Michalovice, kde nás čekal velitel divise s připravenou snídaní. Veškeré pozdravy jako i povely prováděly se šeptem. Po snídani nastoupen rychlý další odchod, již za přítomnosti kozáků. Po celodenním pochodu přešli jsme městečko Krásnobrod, které již hořelo, když linie ruská nad Krásnobrodem, na které jsme se měli zdržet, byla s prava Germánci prorvána. Zámošči, kam jsme dorazili o 11. hod. noční a kde zamýšleli jsme se ubytovat, za půl hodiny bylo napadeno Němci, a my byli nuceni k dalšímu ústupu. Zarazili jsme se teprve druhého dne v poledne ve vesnici Laziska a zdrželi se tam jeden den. Pokud bylo možno, cestou se všechno ničilo, vesnice, které byly liduprázdné, se zapalovaly, dobytek pobíjel. Na to jsme odstoupili do vsí Majdanu Jiloveckého a Filipin. Zde opět počaly úporné rozvědky, zjišťování postavení a týlu protivníka. Munice bylo velmi málo. Děl se počítal v divisi poloviční počet, a baterie v čas k tomu určený vystřelila až i náboj denně! U nás bylo 25 patron u muže a 2 až 3 ruční granáty na partii. Často ruští vojáci prosili ne o chleba a tabák, ale o patrony, avšak my jim vyhovět nemohli. Na tomto úcastku se nám zdařilo několik rozvědek a při jedné jsme sebrali větší partii zajatců (35 lidí) a dva raněné od třetřáků, krajanů moravských.

Velitel divise uznal namáhavou práci a zásluhy v tomto krátkém čase, nařídil, bychom práci trochu omezili, a několik dobrovolců vyznamenal. Pro veliký nedostatek nábojů byli jsme nuceni opět ustupovat. Zastavili jsme se kdesi 20 verst před městem Cholmem na jednom folvarku. Druhý den po našem příchodu

na ono místo, došel rozkaz dostaviti se ke štábu Družiny, jejímž velitelem byl již plukovník Trojanov, do Cholmu, odkud po příchodu i první čtyři odjela vlakem první půlrota k 8. armádě na Volyň, která si vyžádala aspoň část Družiny, o jejichž práci byla dobře zpravena."

Tak líčí v rotné historii své roty br. Kutman toto období.

Vracíme se opět k dějinám Klecandovým:

"Jak již bylo řečeno, Družina nevystupovala na frontě nikdy jako celek; její činnost byla výzvědná. Svoji poměrnou inteligencí, znalostí organizace rakousko-uherské armády, jednotností, neudržitelnou chabostí a láskou k svěřenému úkolu, lišili se markantně vojáci Družiny od rozvědčků ruských. Kde nemohl daný úkol vyplniti ruský rozvědčík, posílal se Čech; ruští velitelé byli napřed přesvědčeni o úspěchu. Družinníci docílili v některých oborech výzvědné služby svými individuálními způsoby určité virtuosnosti. Jejich pozorovací smysl nenechával bez povšimnutí ani nejmenšího fakta, pohybu, ba možno říci dechu, jak armády protivníka, tak okolí - terénu. Na základě pozorování sestavili cenná hlášení, která doplněna někdy operativními návrhy, sloužila často hlavním podkladem k válečným operacím.

Družinníci vynikali dále znalostí ve čtení map, zejména rakouských, a uměním orientovati se rychle podle nich v krajině. Stávalo se často, že družinníci zaváděli ruské roty na nové posice, jelikož je tam jejich představení zavésti nedovedli. Velikou výhodu měli družinníci při výslechu zajatců pro své znalosti jazyků i poměrů všech národů, z nichž sestávala armáda protivníka. Mohli rychle pročítati u zajatců odebrané časopisy, psaní i zápisníky, třena i stenografické, z nichž vybírali nejdůležitější a obsah jich rychle sdělovali na příslušné místo. Jednotlivci, znalci jazyků, byli vyhledáváni ruskými štáby nejen třetí armády, ale celé jihozápadní fronty, a svěřována jim velmi důležitá práce ve výzvědných odděleních. Svoji svědomitostí a vystupováním přispěli nemálo k zlepšení názorů vyšších vojenských kruhů o České Družině. Dokonce i rakouský generální štáb ocenil správně práci československých rozvědčků několikerým vypsáním značných cen na hlavy českých zrádců.

Práce družinníků byla tedy systematická a plánovitá. Příkladem toho bylo zajetí celého 28. pluku v Karpatech, což bylo zásluhou 2. roty a zajetí 36. pluku u Sieňavy na Sanu, výsledek to činnosti roty první.

Služba, jakou prokazovali družinníci ruskému vojsku, byla neocenitelná, o čemž svědčí množství pochval a uznání v ruských rozkazech. Rozvědky byly podnikány často až do týlu nepřítelů a některé z nich zapsány budou zlatým písmem do historie československého vojska."

Citujeme dva z pochvalných rozkazů, jakými loučivali se velitelé částí, jimž byla družina přidělena, se svými českými rozvědčíky.

Rozkaz č. 361, § 2. 9. srpna 1915.

"Rozkazem 42. pěší divise č. 156 z 5. srpna oznámeno: Po příkazu velitele

armády půlrota 3. roty České Družiny odchází tímto dnem od 42. pěší divise.

Půlrota 3. roty pod velením praporčíka Husáka a jeho pomocníka praporčíka Millera nepřetržitě byla od 14. listopadu r. 1914 ve službě s částmi 42. pěší divise, tak že se může říci, že úplně s ní srostla a se slila. Za tu dobu půlrota se stala naprosto nezbytnou částí jako výzvědný orgán divise. Ve všech těch případech, kdy bylo nezbytně nutno dobý i okamžitých zpráv o rozložení a přemístění nepřátelských částí i o jejich plánech, česká půlrota ukazovala se vždy stejně nutnou jako prospěšnou a přinášela zprávy takové, kterých nebylo možno dosíci naší rozvědkou. Tyto zprávy Češi, pracující jednotlivě i skupinami, získávali téměř vždy v nejsilnějším nepřátelském ohni a často pod přímým vedením prap. Husáka a prap. Millera. Tuto službu Češi konali mnohdy byť i byly okolnosti rozvědky těžké a přes ztráty, které za uplynulou dobu jejich služby u divise činily 15 procent. Za dobu své služby Češi přivedli mnoho rakouských zajatců. S hlubokou lítostí louče se s prap. Husákem a prap. Millerem i s jejich udatnými vojáky, prosím je jménem služby a všech nás, aby přijali naše srdečné ruské spasibo za ten nepochybný a velký prospěch, který přinášeli ruské i všeslovanské věci svou prací a svou oddaností službě po dobu svého pobytu u 42. pěší divise.

Velitel divise gen. major: Envald.

Náčelník štábu plukov.: (Podpis nečitelný.)

Rozkaz 48. pěší divise č. 63, § 2. 16. března 1916.

9. srpna r. 1915 přišla k mé divisi 4. rota bývalé České Družiny, nyní Českosl. pluku. Jsouce přiděleni k divisi do 24. ledna r. 1916, t. j. po 6 a půl měsíce, Češiúčastnili se mnohých, téměř ustavičných bojů, které měla divise v době ústupu našich armád. Potom za zimní kampaně udatná 4. rota účastnila se činně mnohých a riskantních rozvědek, podnikaných částmi divise na několika posicích, které jsme museli za zimu vystřídati.

Zvláště nezapomenutelnou je pro divisi výzvědná činnost Čechů v době našeho přebývání za řekou Styrou, na posici k západu od vesnice Soběščica, kdy pro bojové podmínky, které žádaly, aby pobyt divise v tomto rayoně byl tajný, plukovní rozvědka buď vůbec se nemohla konati, nebo se připouštěla ve velmi omezené míře. Tehdy celá tíha těžké výzvědné práce v lesnaté a močálovité krajině, proti nepříteli živému a ostražitému, spočívala na bedrách Čechů a tuto práci oni vykonali skvěle. Pracující neúnavně, bojující ve dne v noci, dobývajíce se těch drahocenných zpráv o terénu, nepříteli a jeho posicích, na základě kterých pouze bylo možno vypracovati plán budoucí činnosti, Češi přinesli našim vojskům takový prospěch, jaký může přinést jen práce těchto chrabrých a udatných vojínů, planoucích vřelou láskou k své zotročené vlasti a plných touhy, dobýt jí svobody i za obět' svého života. Děkujeme Vám, drazí Češi. Divise nezapomene Vaší práce, Vaší krve prolité společně s naší ruskou krví. Kéž nejsou marny Vaše oběti a kéž jsou tím základem, na kterém bude budována jasná budoucnost Vaší vlasti. Ať žijí svobodné Čechy! Na zdar!

Jménem služby děkuji srdečně veliteli roty podpor. Licynskému a mladším důstojníkům Vilímkovi a Syrovému. Chrabrým Čechům moje "spasibo".

Velitel divise gen.-major svity

Jeho Veličenstva Novickij.

"Tato vysilující činnost družinníků konána byla za poměrů povětšinou velmi nepříznivých a smutných. Nedůvěra, podezřívání, neznalost - to bylo prostředí, v němž žili čeští vlastenci, dávající svůj život v šanc, to byl vděk za jejich slovanskou obět'. Nemocní a ranění dobrovolci v nemocnicích pokládány za rakouské zajatce, a bylo s nimi namnoze nakládáno špatně. Po uzdravení nebyli vždy propouštěni zpět k České Družině, nýbrž stávalo se, že posíláni byli i do zajateckých táborů. Byl to skutečně "boj s tmou", jak poznamenává generál Čeček ve svých zápiskách, boj s tmou, nepochopením a nekulturností.

Již formování Družiny mělo úhlavního nepřítele v germanofilských vojenských a politických kruzích. Dle sdělení generála Diterichsa po přibytí Družiny do Haliče, obdržel štáb III. armády direktivu "co nejdříve Družinu z likvidovati", jelikož germanofilové ve stavce (hlavním stanu) se obávali špatného příkladu Družiny, v níž od samého počátku vládl demokratický duch, a v níž byl zosobněn odboj proti Němcům a Habsburkům, s nimiž připravovali spolek. Málo bylo vyšších velitelů, kteří měli porozumění pro snahy a náladu Družiny. Jména jich: gen. Chodorovič, Radko Dmitrijev, Někrasov, Duchonin, Dobrotin, Diterichs, Kornilov, Irmanov, Ivanov, Romanovský, podpluk. Zvaginev a ministr zahraničních záležitostí Sazonov, budou zapsána čestně v paměti družinníků.

Bezprostřední vůdce podpluk. Sezontovič, neměl vůbec porozumění a pochopení pro českou duši a náladu Družiny. A jako cítil se družinník duševně pariem, tak fysicky trpěl, byl hladov, špatně oděn. Po té stránce byl znám hospodář Družiny št. kapitán Pluto, prototyp ruského vojenského hospodáře.

Vnitřní poměry v Družině poněkud se zlepšily teprve příchodem nového velitele podplukovníka Trojanova (v červnu 1915), inteligentního a chrabrého důstojníka 34. Sevského pluku, který pochopil a upřímně miloval svěřené mu hochy. Jeho zásluhy o vzrůst československého vojska jsou značné. Chopil se velení nad Družinou, čítající okolo 800 mužů, a když odcházel do ruských služeb, mělo československé vojsko již tři pluky a záložní bataillon - okolo 10.000 mužů.

Řady družinníků za první rok války, prožitý skoro nepřetržitě na frontě, značně prořidly. V rotách bylo tehdy průměrně asi 80 střelců. Cíl, který na jaře zdál se býti již tak blízko, byl náhle příšerně daleko. Vše, co se dělo na frontě i v týlu, nedostatek nábojů a zbraní, germanofilství a zaprodanost jednotlivých ruských štábů, odchod Nikolaje Nikolajeviče, aféra Suchomlinova atd., braly poslední jiskřičky naděje z duší nadšenců."

Příhlášek do Č. D. během 14. a 15. roku ze zajateckých táborů ruských není mnoho. Organisační činnost Svazu byla tehdy v začátcích, a veliké neúspěchy na

ruské frontě v r. 1915 vyvolávaly u našich lidí obavy o zdárný výsledek protirakouské akce; bylo mnoho opatrných, jinak ale dobrých Čechů, kteří žádali různé garancie a tak svojí nerozhodností brzdili vývoj celého postupu. Ostatně ani ruské úřady, v jichž moci bylo vyřizování přihlášek, nejevily dosti ochoty, takže ze zajatců českých, kteří byli internováni v různých táborech, během 15. roku se do Družiny nedostal skoro žádný.

Ještě méně příznivou byla nálada pro Družinu u Čechů v rakouské armádě; byl to následek teroru, který se zvětšil zejména od té doby, kdy se objevili na rakouské frontě němečtí vojáci. Píše o tom J. M. Orságh (dopis došel 18. května 1915 Českému komitétu v Kyjevě): "Vykládá se jim, že Češi násilím jsou donucováni vstupovati do řad ruského vojska. Čechům se vyhrožuje velikými tresty za to, jestliže se nebudou (v případě zajetí) vydávati za Němce. Tímto způsobem rakouská vláda dosáhla, že mužstvo českých pluků, 28. a j., vydává se za Němce. Ač jsou případy, že mluví špatně německy, přece tvrdí, že jsou Němci, ale rození v Čechách, mají však česká jména: Navrátil, Kopeček, Zbořil atd. . . ani se tomu velmi nedivím; při dnešním stavu věcí jsou přímo hrdiny ti, kteří mají odvahu říci, že jsou Češi, a dávají jako takové cenné informace."

Přes to však řady dobrovolců zvolna rostly. V září přišla na frontu 5. rota, utvořená z mobilisovaných volyňských Čechů, která pod vedením poddůstojníků z řad starodružinníků statečně hájila čest českého praporu.

Na konci roku 1915 byly sformovány i 6., 7. a 8. rota, jimž, mimo šestou, dání za rotné velitele Rusové, kdežto ve starých čtyřech rotách byli důstojníky již pouze Češi. Družina, jež měla již dva batailony, byla dne 1. ledna 1916 st. st. přejmenována na Československý střelecký pluk. Stanoviště pluku byla vesnice Iván na haličské frontě."